

نقش بورس کالای کشاورزی در خودکفایی و افزایش تولید برنج

مجتبی مجاوریان^۱

۱- مقدمه

امروزه بازار و تولید دو رکن جدایی ناپذیر در اقتصاد محسوب می شوند در یک اقتصاد معیشتی که در آن تولید برای خانوار انجام می گیرد بازار هیچ تأثیری بر تولید نخواهد گذاشت. اقتصاد معیشتی اکنون در اغلب کشورها وجود ندارد و کشاورزان تمام یا بخش عمده محصول را برای عرضه به بازار تولید می کنند. بازار از طریق قیمت بر درآمد، هزینه و منافع تولیدکنندگان اثر می گذارد. تغییرات قیمت های نسبی موجب تغییرات در تصمیم گیری، سرمایه گذاری و انتخاب تکنولوژی می شود. قوانین حاکم بر بازار و ساختار آن بر تخصیص منابع در تولید مؤثر است. نوسانات قیمت در بازار موجب ریسک گردیده و برای تولیدکنندگان بخش کشاورزی نگران کننده است. یک کشاورز موفق تنها به تولید توجه نداشته و مهارت و تجربه تولید را کافی نمی داند بلکه به بازار و کسب مهارت در شناخت بازار و پیش بینی نوسانات آن نیز توجه خواهد داشت. با پیشرفت بازارها که به طور مستمر صورت می گیرد وابستگی های تولید به آن افزایش یافته است. شرکت های بزرگ تولیدی از متخصصین و کارشناسان اقتصادی برای مشاوره و تصمیم گیری در بازار استفاده می کنند.

با توجه به عزم مسئولین بخش کشاورزی در افزایش تولید و نیل به خودکفایی محصولاتی نظیر برنج در ادامه نقش بازارها در دستیابی به هدف مزبور تشریح می گردد.

۲- مباحث تئوری: بازارها و نقش آن در افزایش تولید

برای بررسی نقش بازارها در تولید لازم است نوع نگرش به تولید مشخص گردد. به طور کلی دو نوع نگرش نسبت به تولید وجود دارد نگرش کلان و خرد.

در نگاه کلان نسبت به تولید، موجودی عوامل و ترکیب آنها مؤثرند. در یک نظام اقتصادی برای افزایش تولید کل می توان عوامل تولید اعم از کار و سرمایه و منابع طبیعی را افزایش داد. جامعه هر چند از عوامل مزبور بیشتر بهره مند باشد پتانسیل تولید بالاتری را خواهد داشت. از طرف دیگر می توان با ترکیب بهتر و تکنولوژی برتر، بهره وری عوامل تولید را افزایش داد در این حالت جامعه با همان میزان موجودی عوامل به سطح بالاتری از تولید دست خواهد یافت. در اقتصاد کلان به انگیزه های استفاده از منابع بیشتر یا تکنولوژی برتر توسط تولیدکنندگان توجهی نمی شود. در حالی که سیاستگذار ناچارند برای تشویق تولیدکنندگان به توسعه فعالیت، بالابردن عملکرد و تولید، همچنین توسعه سرمایه گذاری؛ از ابزارهای در اختیار تنها برای تشویق و ترغیب تولیدکنندگان استفاده کنند.

^۱ PhD در بازاریابی محصولات کشاورزی، عضو هیئت علمی و مدیر گروه اقتصاد کشاورزی دانشگاه مازندران

به همین علت برای رسیدن به هدف خودکفایی لازم است نگرش خرد داشت و انگیزه افراد در جهت افزایش تولید را تقویت کرد. مهمترین عوامل مؤثر بر تولید از این دیدگاه عبارتند از:

۱- هدف تولیدکننده: ابتدایی ترین اصل در تصمیم گیری، هدف است. افراد با اهداف مختلف حتی زمانی که در شرایط محیطی یکسان قرار گیرند تصمیم گیری متفاوتی خواهند داشت. کشاورزان اهداف متنوع و معمولاً پیچیده ای را دنبال می کنند. کشاورزان سنتی اغلب معیشتی یا نیمه معیشتی فعالیت دارند. آذا بیش از همه به امنیت غذایی خانوار توجه دارند. افرادی که دچار محدودیت مالی بوده و هزینه تأمین مالی برایشان زیاد است به دنبال حداقل کردن هزینه هستند. تولیدکنندگانی که دچار توهم پولی هستند به درآمد ناخالص توجه می کنند. کشاورزان نمونه به دنبال حداکثر کردن تولید هستند. افراد ریسک گریز بیش از هر چیز به حداقل کردن ریسک توجه دارند. برخی از کشاورزان نیز اصولاً اهداف غیر اقتصادی مانند شهرت، حفظ سنت و ماندگاری در فعالیت را بر اهداف اقتصادی ترجیح می دهند. با این همه توجه به سود به عنوان یک هدف مشترک و رو به توسعه بیش از سایر اهداف در اقتصاد اهمیت یافته است. به این ترتیب سیاستگذار باید به منافع افراد توجه کرده و در راستای منافع جامعه آن را تقویت کند.

میزان سود یک کشاورز به مقدار تولید، قیمت محصول، قیمت نهاده ها، میزان مصرف نهاده ها و تکنولوژی تولید بستگی دارد، که البته این پنج رکن مستقل از هم نمی باشند. مقدار تولید به سطح زیر کشت و عملکرد وابسته است. سطح زیر کشت به قیمت و بیش بینی قیمت که از بازار استخراج می شود وابسته است. عملکرد به شرایط اقلیمی، تکنولوژی، نوع و ترکیب نهاده ها مربوط می شود. انتخاب تکنولوژی به منافع ناشی از تکنولوژی های جایگزین مرتبط است که آن هم نهایتاً در بازار تعیین می شود. سطح و ترکیب نهاده ها به قیمت های نسبی وابسته است که در بازار مشخص می گردد به این ترتیب گرچه تولید قبل از عرضه و بازار شکل می گیرد اما رابطه علت از بازار به سمت تولید است.

۲- ریسک: تقریباً در تمام فعالیت های اقتصادی ریسک وجود دارد. در کشاورزی نیز حداقل دو دسته ریسک مهم در مقابل تولیدکنندگان قرار دارد: ریسک تولید و ریسک بازار. ریسک تولید مربوط به عوامل غیرقابل در تولیدات کشاورزی نظیر شرایط اقلیمی در طول فعالیت است. ریسک بازار به عدم حتمیت قیمت های آتی بر می گردد. نوسانات غیر قابل پیش بینی قیمت ها - به هر دلیلی که باشد- برای کشاورزان ریسک بوجود آورده و موفقیت آنها را با شکست عوض می کند. افراد در مقابل ریسک واکنش های مختلفی نشان می دهند، تنها تعداد کمی از کشاورزان به ریسک توجهی ندارند. اغلب آنان ریسک گریز بوده و از وارد شدن در فعالیت های پرریسک پرهیز می کنند.

در مقایسه بین ریسک تولید و بازار، دومی از اهمیت بیشتری برخوردار است زیرا اولاً تجربه کشاورزان موجب مدیریت مناسب در مقابل تغییرات شرایط اقلیمی می شود. ثانیاً بیمه محصولات کشاورزی تا حدودی خطرات تولید را زیر پوشش قرار می دهد. ثالثاً در شرایط بحرانی معمولاً دولت ها از خسارت

۴- مزایای بورس برنج

بورس به عنوان يك ابزار مي تواند اهداف گوناگوني را در اصلاح ساختار بازار برنج کشور دنبال کند. به طور كلي مي توان اهداف راه اندازي بورس كالاي كشاورزي را در دو مقطع زماني بلندمدت و کوتاه مدت دسته بندي كرد.

• افزایش کارایی بازار (کاهش هزینه معاملات و ساماندهی مناسبتر بازار برنج)

يکي از مسائلي مهم در بازار هزینه انجام معاملات است. هزینه انجام معاملات بر قيمت تمام شده محصولات كشاورزي تاثير قابل توجهي دارد. هزینه هاي جستجوي طرف مقابل معامله، جمع آوري اطلاعات بازار، هزینه هاي غيرضروري حمل و نقل و به طور كلي هزینه هاي حاشيه بازاریابی از جمله مخارجي هستند که انجام آن توسط فعالان بازار افزایش قيمت را در پی خواهد داشت.

با راه اندازي بورس فعال برنج در ايران، اين امکان فراهم خواهد شد که خریدار و فروشنده برنج بدون صرف هزینه اي قابل توجه از اطلاعات منتشره بازار استفاده نمایند. انتشار رایگان اطلاعات بازار، عدم ضرورت شناسایی طرف مقابل در انجام معاملات، تمرکز بازار و مکانهای تحویل کالا، پشتوانه حقوقی محکم برای امنیت معاملات، از جمله ویژگیهایی است که کارایی بازار را افزایش می دهد.

• شفافیت بازار (افزایش سرعت انتقال اطلاعات بازار به تولید کننده و مصرف کننده)

شيوه هاي اطلاع رسانی نوین در بورسهاي مختلف باعث جذابیت اين بازارها شده است و آنها را به کانون توجه برای تولید کنندگان و مصرف کنندگان کالاهای مختلف تبدیل کرده است.

• اصلاح ساختار بازار سنتی

بازار سنتی برنج در ايران بازاری است که در آن هیچ کدام از عوامل اصلی بازار، یعنی تولید کنندگان و مصرف کنندگان از قدرت چانه زنی برخوردار نیستند. در نتیجه منافع حاصل از دسترنج کشاورزان نصیب افراد سودجو و دلال می شود. در ساختار موجود بازار محصولات كشاورزي بازاری سازی و بازارگردانی به همراه قيمت گذاری در اختیار افراد خاصی قرار دارد که به نفع خود و به زیان تولیدکننده و مصرف کننده فعالیت دارند.

در بورس قيمت محصول به صورت علمی و عادلانه تعیین می شود. این قيمت نتیجه تعامل عوامل بازار (عرضه و تقاضا کنندگان) خواهد بود. در این وضعیت هم برنجکاران از موقعیتی منصفانه ای برخوردار خواهند بود و هم دغدغه هاي بسیاری از مسئولان دولتی در باب تعیین قيمت کاهش خواهد یافت. اصلاح ساختار بازار، شاید یکی از اساسی ترین کارکردهای بورس برنج خواهد بود.

• کاهش ریسک قيمت و معاملات

با استفاده از بورس کالا و معرفی قراردادهای آتی و اختیار معامله راهی جدید برای انتقال و توزیع ریسک در اختیار تولیدکنندگان و سایر فعالان بازار قرار می گیرد. فعالان و تولیدکنندگان با انجام دو معامله

معکوس در دو بازار نقدی و آتی بخشی از ریسک را منتقل می کنند. همچنین قرارداد های اختیار معامله خطر عدم یافتن خریدار یا فروشنده را کاهش می دهد.

یکی دیگر از خطرات بازار، امکان عدم پایبندی به تعهدات قراردادها در بازار سنتی است که همواره مشکلات زیادی را برای فعالان بازار به وجود آورده است. بورس به عنوان نهادی منسجم شرایط ورود به بازار را قانونمند می کند. لذا افراد می تواند نسبت به انجام تعهدات طرف مقابل معامله مطمئن باشد.

• استانداردهای

استاندارد کردن، یکی از خدمات بورس کالا است که تاثیر بسزایی در مناسبات تولید و بازرگانی خارجی دارد. تولیدکنندگان برای فروش محصول در بورس برنج و استفاده از مزایای آن ناچار به رعایت استاندارد هستند. این امر باعث توسعه فرهنگ استاندارد در بخش کشاورزی خواهد گردید.

۵- مطالعه تجربی: تأثیر بورس های کالایی بر افزایش تولید در سایر کشورها

در این قسمت به استناد برخی از کشورهای دارای بورس کالایی کشاورزی اثر فعالیت آن بر تولید محصولاتی که در بورس مورد معامله قرار می گیرد بررسی می گردد.

• بورس دالیان چین (Dalian Commodity Exchange: DCE)

در ۱۸ نوامبر سال ۱۹۹۸ تاسیس شد. DCE یک بنگاه قانونی غیرانتفاعی و خود تنظیم می باشد. محصولاتی که در این بورس تجارت می شوند عمدتاً شامل ذرت، سویا برنج و لوبیا است. DCE به سرعت در سایر نقاط کشور پهناور چین شعبه و نمایندگی تاسیس کرد. از بین محصولات مورد معامله در بورس دالیان، سویا از اهمیت بیشتری برخوردار است. به نحوی که حجم قرارداد آتی آن در بین سایر بورسهای آتی سویا در جهان طی نیم قرن اخیر بی نظیر بوده است. در حال حاضر معاملات آتی دانه سویا در دالیان چین هجدهمین قرارداد آتی در بین تمام قراردادهای آتی محسوب شده و DCE در سال ۲۰۰۴ هشتمین بورس فعال در بین بورس های آتی جهان می باشد. حجم معاملات در تالار دالیان چین ۵۳٪ بازار وسیع این کشور را در بر می گیرد.

در جدول شماره یک تولید سویا از سال ۱۹۶۳ تا ۲۰۰۴ ارائه شده است. مطابق جدول مجموع تولید این سه محصول در سال ۲۰۰۴ نزدیک به دو و نیم برابر سال مبدا بوده است که نشانگر رشد سریع کشاورزی این کشور می باشد. با توجه به سال راه اندازی DCE (۱۹۶۳) می توان تاثیر آن را در روند تولید مشاهده کرد. جدول ۲ رشد متوسط سالانه تولید این سه محصول در قبل و بعد از راه اندازی بورس دالیان را نشان می دهد.

¹ Hedging
² Option

جدول (۱) تولید محصولات مورد معامله در DCE طی سالهای ۱۹۶۳ تا ۲۰۰۴ در چین واحد هزار تن

سال	لویبیا سبز	برنج	سویا	سال	لویبیا سبز	برنج	سویا	سال	لویبیا سبز	برنج	سویا
۱۹۶۳	۱۸۷	۷۶،۴۳۹	۶،۹۶۳	۱۹۷۷	۲۸۸	۱۳۱،۹۱۷	۷،۳۱۲	۱۹۹۱	۵۵۰	۱۸۵،۶۹۳	۹،۷۲۱
۱۹۶۴	۱۹۱	۸۵،۸۵۴	۷،۹۲۸	۱۹۷۸	۲۹۳	۱۴۰،۰۲۴	۷،۶۱۱	۱۹۹۲	۵۵۵	۱۸۸،۲۹۲	۱۰،۳۱۲
۱۹۶۵	۲۰۲	۹۰،۷۰۶	۶،۲۰۶	۱۹۷۹	۳۰۲	۱۴۶،۸۴۶	۷،۴۹۲	۱۹۹۳	۷۲۳	۱۷۹،۷۴۷	۱۵،۴۲۳
۱۹۶۶	۲۱۰	۹۸،۴۰۶	۸،۳۳۳	۱۹۸۰	۳۴۱	۱۴۲،۸۷۶	۷،۹۶۶	۱۹۹۴	۸۶۳	۱۷۷،۹۹۴	۱۶،۰۱۱
۱۹۶۷	۲۱۶	۹۶،۷۳۵	۸،۳۴۵	۱۹۸۱	۳۵۰	۱۴۶،۹۶۰	۹،۳۴۱	۱۹۹۵	۹۲۵	۱۸۷،۲۹۸	۱۳،۵۱۱
۱۹۶۸	۲۲۵	۹۷،۷۱۷	۸،۱۱۳	۱۹۸۲	۳۵۴	۱۶۴،۷۴۱	۹،۰۴۲	۱۹۹۶	۱،۱۲۲	۱۹۷،۰۳۴	۱۳،۲۳۴
۱۹۶۹	۲۳۵	۹۷،۹۹۸	۷،۶۹۷	۱۹۸۳	۳۷۰	۱۷۲،۰۰۹	۹،۷۶۹	۱۹۹۷	۱،۰۲۶	۲۰۲،۷۷۲	۱۴،۷۳۷
۱۹۷۰	۲۴۶	۱۱۳،۱۰۲	۸،۷۷۵	۱۹۸۴	۴۱۸	۱۸۱،۰۹۶	۹،۷۰۴	۱۹۹۸	۱،۲۷۸	۲۰۰،۵۷۲	۱۵،۱۵۳
۱۹۷۱	۲۵۸	۱۱۸،۱۲۹	۸،۶۷۱	۱۹۸۵	۴۳۳	۱۷۱،۳۱۹	۱۰،۵۱۲	۱۹۹۹	۱،۴۳۵	۲۰۰،۴۰۳	۱۴،۲۴۵
۱۹۷۲	۲۶۴	۱۱۶،۴۲۹	۶،۵۱۰	۱۹۸۶	۴۴۴	۱۷۴،۷۲۰	۱۱،۱۲۹	۲۰۰۰	۱،۷۱۱	۱۸۹،۸۱۴	۱۵،۴۱۱
۱۹۷۳	۲۶۸	۱۲۴،۵۸۴	۸،۴۳۱	۱۹۸۷	۴۶۸	۱۷۶،۶۶۲	۱۲،۲۰۲	۲۰۰۱	۱،۸۳۰	۱۷۹،۳۰۵	۱۵،۴۰۷
۱۹۷۴	۲۷۴	۱۲۷،۰۱۱	۷،۵۳۷	۱۹۸۸	۵۱۹	۱۷۱،۴۴۲	۱۱،۶۶۰	۲۰۰۲	۲،۰۳۳	۱۷۶،۳۴۲	۱۶،۵۰۰
۱۹۷۵	۲۷۹	۱۲۸،۷۲۶	۷،۳۰۲	۱۹۸۹	۵۳۰	۱۸۲،۴۸۵	۱۰،۲۳۹	۲۰۰۳	۲،۲۸۰	۱۶۲،۳۰۴	۱۵،۳۹۳
۱۹۷۶	۲۸۳	۱۲۹،۲۳۲	۶،۶۹۳	۱۹۹۰	۵۵۰	۱۹۱،۶۱۵	۱۱،۰۰۸	۲۰۰۴	۲،۳۱۰	۱۷۷،۴۳۴	۱۷،۶۰۰

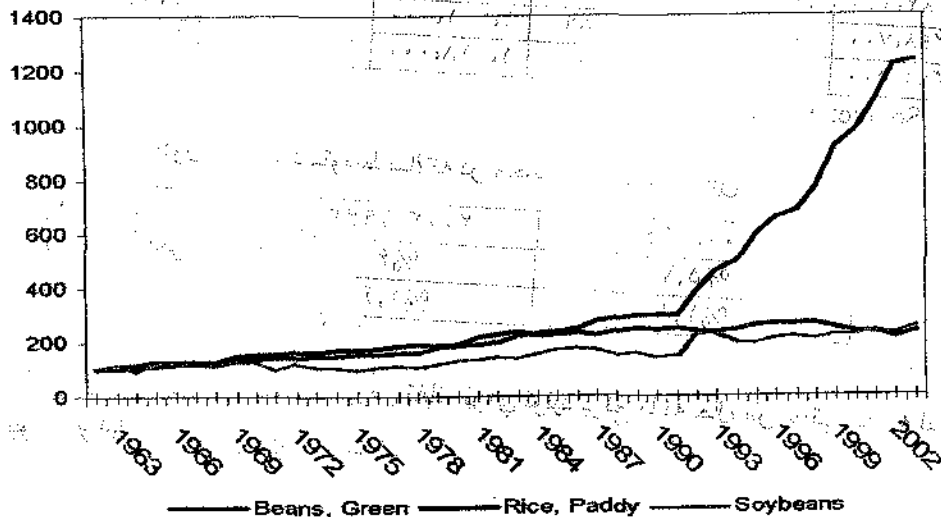
Source: www.fao.com

جدول (۲) رشد متوسط سالانه در محصولات منتخب چین

محصول	۲۰۰۴-۱۹۹۳	۱۹۹۲-۱۹۶۳	۲۰۰۴-۱۹۶۳
لویبیا	۷۵۷	۲،۷٪	۸،۸٪
سویا	۱۸۱	۰،۶٪	۱،۹٪
برنج	۸۲	۲،۴٪	۱،۱٪

ماخذ: محاسبات محقق بر اساس جدول ۱

به این ترتیب به استثنای برنج تأسیس DCE با افزایش تولید همراه بوده است. نمودار زیر روند تولید سه محصول مزبور در بورس دالیان طی سالهای ۱۹۶۳ تا ۲۰۰۴ نشان می دهد.

نمودار (۱) روند تولید سویا، لویبیا و برنج در چین

• بورس آتی کشاورزی تایلند (Agricultural Futures Exchange of Thailand: AFET)

AFET در ۱۹۷۹ تاسیس و اولین قرارداد آتی بر روی محصولات نظیر کتانچوی طبیعی و برنج انجام گرفت. جدول (۳) میزان تولید این محصولات را طی ۱۹۶۳ تا ۲۰۰۴ نشان می دهد. مطابق جدول، تولید برنج در طول ۴۲ سال بیش از ۲٫۲ برابر و تولید کتانچوی طبیعی بیشتر از پانزده برابر شد. نمودار ۲ روند جهشی در تولید محصولات مزبور را بهتر نشان می دهد. مطابق نمودار در تولید کتانچوی طبیعی تایلند دو نقطه عطف وجود دارد یکی در ۱۹۸۵ که عمدتاً ناشی از بهبود تکنولوژی تولید و سیاست های حمایتی دولت بود. دومین نقطه عطف مهم به سالهای اخیر برمی گردد که می توان به رونق بورس AFET و معرفی قرارداد آتی آن نسبت داد.

جدول (۳) تولید محصولات منتخب در تایلند

سال	کتانچو	برنج	سال	کتانچو	برنج	سال	کتانچو	برنج
۱۹۶۳	۱۹۸،۳۰۰	۱۲،۱۷۱،۰۰۰	۱۹۷۷	۴۳۰،۹۰۰	۱۳،۹۲۱،۰۰۰	۱۹۹۱	۱،۰۵۰،۵۰۰	۲۰،۴۰۰،۰۰۰
۱۹۶۴	۲۱۰،۶۰۰	۱۱،۶۰۰،۰۰۰	۱۹۷۸	۴۶۷،۰۰۰	۱۷،۴۷۰،۰۰۰	۱۹۹۲	۱،۷۱۲،۰۰۰	۱۹،۹۱۷،۰۰۰
۱۹۶۵	۲۱۷،۴۰۰	۱۱،۱۶۴،۰۰۰	۱۹۷۹	۵۳۴،۳۰۰	۱۵،۷۵۸،۰۰۰	۱۹۹۳	۱،۸۱۱،۰۰۰	۱۸،۴۴۷،۰۰۰
۱۹۶۶	۲۱۸،۱۰۰	۱۳،۵۰۰،۰۰۰	۱۹۸۰	۴۶۵،۲۰۰	۱۷،۳۶۸،۰۹۶	۱۹۹۴	۱،۹۸۸،۰۰۰	۲۱،۱۱۱،۰۰۰
۱۹۶۷	۲۱۹،۳۰۰	۱۲،۱۹۸،۰۰۰	۱۹۸۱	۵۰۷،۷۰۰	۱۷،۷۷۴،۳۲۰	۱۹۹۵	۲،۰۶۱،۰۰۰	۲۲،۰۱۵،۰۰۰
۱۹۶۸	۲۵۷،۸۰۰	۱۲،۴۶۰،۰۰۰	۱۹۸۲	۵۷۶،۰۰۰	۱۶،۸۷۸،۵۱۲	۱۹۹۶	۲،۱۲۰،۹۴۴	۲۲،۳۳۱،۶۰۰
۱۹۶۹	۲۸۱،۸۰۰	۱۳،۴۶۰،۰۰۰	۱۹۸۳	۵۹۳،۹۰۰	۱۹،۵۴۸،۹۴۴	۱۹۹۷	۲،۱۶۸،۷۲۰	۲۲،۵۵۸،۰۰۰
۱۹۷۰	۲۸۷،۲۰۰	۱۳،۸۵۰،۰۰۰	۱۹۸۴	۶۱۷،۲۰۰	۱۹،۹۰۴،۸۱۶	۱۹۹۸	۲،۱۶۲،۴۱۱	۲۳،۴۵۰،۰۰۰
۱۹۷۱	۴۱۶،۳۰۰	۱۳،۷۴۴،۰۰۰	۱۹۸۵	۷۷۳،۰۰۰	۲۰،۲۶۳،۸۷۲	۱۹۹۹	۲،۱۹۸،۵۴۰	۲۴،۱۷۲،۰۰۰
۱۹۷۲	۳۳۶،۹۰۰	۱۲،۴۱۳،۰۰۰	۱۹۸۶	۹۵۶،۰۰۰	۱۸،۸۶۸،۱۶۰	۲۰۰۰	۲،۳۷۸،۰۰۰	۲۵،۸۴۴،۰۰۰
۱۹۷۳	۳۳۷،۷۰۰	۱۴،۸۹۹،۰۰۰	۱۹۸۷	۱،۰۶۷،۰۰۰	۱۸،۴۲۸،۲۷۲	۲۰۰۱	۲،۴۲۴،۰۰۰	۲۶،۵۲۳،۰۰۰
۱۹۷۴	۳۸۲،۱۰۰	۱۳،۳۸۶،۰۰۰	۱۹۸۸	۱،۱۵۹،۰۰۰	۲۱،۲۶۲،۸۹۶	۲۰۰۲	۲،۴۵۶،۰۰۰	۲۶،۰۵۷،۰۰۰
۱۹۷۵	۳۴۸،۷۰۰	۱۵،۳۰۰،۰۰۰	۱۹۸۹	۱،۳۱۱،۰۰۰	۲۰،۲۰۱،۰۰۰	۲۰۰۳	۲،۵۰۶،۰۰۰	۲۷،۲۴۱،۰۰۰
۱۹۷۶	۳۹۲،۵۰۰	۱۵،۰۶۸،۰۰۰	۱۹۹۰	۱،۴۱۸،۰۰۰	۱۷،۱۹۳،۲۱۶	۲۰۰۴	۲،۰۳۰،۰۰۰	۲۶،۹۴۸،۰۰۰

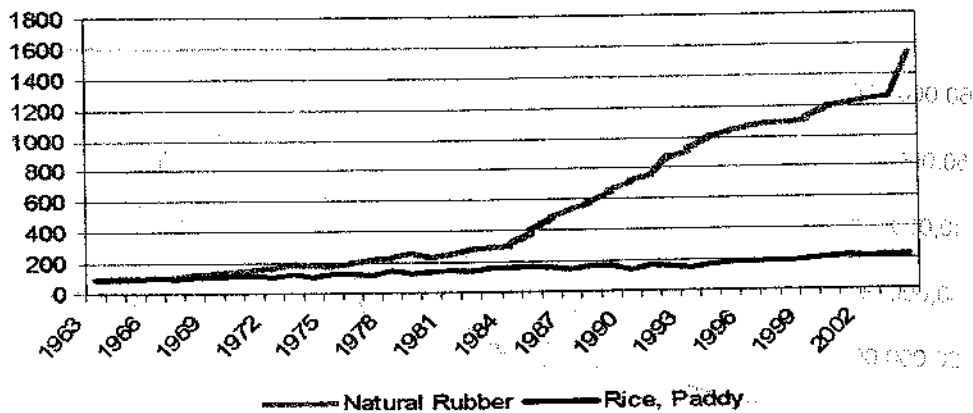
Source: www.fao.com

جدول (۴) رشد متوسط سالانه در محصولات منتخب چین

محصول	۲۰۰۴-۱۹۶۳	۲۰۰۳-۱۹۶۳
کتانچوی طبیعی	۵٫۷٪	۶٪
برنج	۱٫۸٪	۱٫۶٪

مأخذ: محاسبات محقق بر اساس جدول ۳

همانگونه که مشاهده می شود راه اندازی بورس تایلند برای تولید برنج تا به حال اثر مثبتی نداشته اما برای کتانچو با افزایش تولید همراه بوده است.

نمودار (۲) روند تولید کتانوچو و برنج در تایلند

• بورس کالا و آتی برزیل (Bolsa de Mercadorias & Futuros: BM&F)

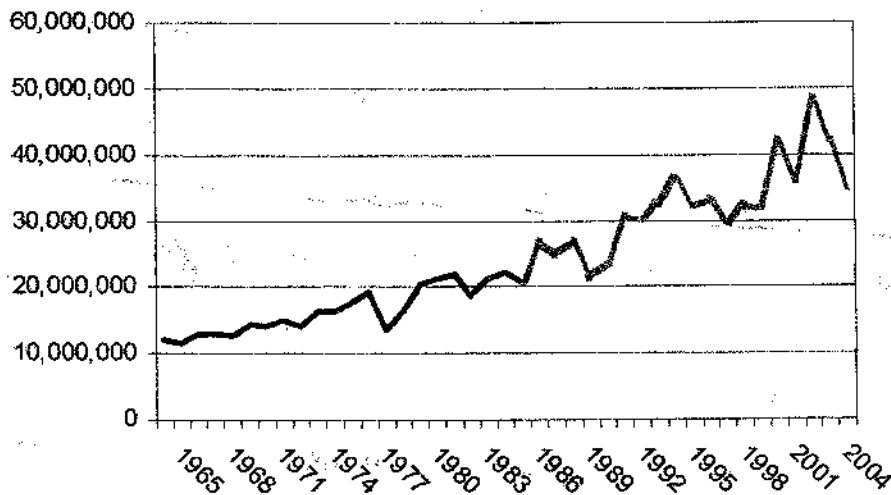
در ۲۶ اکتبر ۱۹۱۷ صادرکنندگان، تجار داخلی و تولیدکنندگان، بورس کالایی ساتوپائولو را تاسیس کردند. این بورس رابطه خوبی با بازار سنتی محصولات نظیر قهوه، دام زنده و پنبه برقرار کرد. در جولای سال ۱۹۸۶ BM&F تاسیس گردید. در مدت کوتاهی جزو بورسهای کالایی فعال قرار گرفت. مطابق جدول ۵ تولید نرت در این کشور طی ۴۱ سال اخیر ۲,۹ برابر گردید. بیشتر از ۶۰ درصد این افزایش در دوره ۱۹۸۶ تا ۲۰۰۴ بوده که همزمان با معاملات آتی این محصول در BM&F بوده است. نرخ رشد متوسط سالانه تولید نرت برزیل در ۴۱ سال فوق الذکر کمی بیشتر از ۲ درصد بوده است. اما با تفکیک دوره بین قبل و بعد از سال ۱۹۸۶ نتایج محاسبه حاکی از آن است که طی سالهای ۱۹۶۵ تا ۱۹۸۶ تولید نرت ۱,۵۶٪ و در سالهای ۱۹۸۶ تا ۲۰۰۴ حدود ۲,۲٪ برآورد می گردد. به این ترتیب انتظار می رود فعالیت بورس نرت در برزیل تاثیر مثبتی بر تولید داشته است.

واحد: هزار تن

جدول ۵ تولید نرت در برزیل

سال	تولید	سال	تولید	سال	تولید	سال	تولید
۱۹۶۵	۱۲۱۱۲	۱۹۷۳	۱۴۱۸۶	۱۹۸۱	۲۱۱۱۷	۱۹۸۹	۲۶۵۹۰
۱۹۶۶	۱۱۳۷۱	۱۹۷۴	۱۶۲۷۳	۱۹۸۲	۲۱۸۴۲	۱۹۹۰	۲۱۳۴۸
۱۹۶۷	۱۲۸۲۴	۱۹۷۵	۱۶۳۳۵	۱۹۸۳	۱۸۷۳۱	۱۹۹۱	۲۳۶۲۴
۱۹۶۸	۱۲۸۱۴	۱۹۷۶	۱۷۷۵۱	۱۹۸۴	۲۱۱۶۴	۱۹۹۲	۳۰۰۰۶
۱۹۶۹	۱۲۶۹۳	۱۹۷۷	۱۹۲۵۶	۱۹۸۵	۲۲۰۱۸	۱۹۹۳	۳۰۰۵۶
۱۹۷۰	۱۴۲۱۶	۱۹۷۸	۱۳۵۶۹	۱۹۸۶	۲۰۵۵۱	۱۹۹۴	۳۲۴۸۸
۱۹۷۱	۱۴۱۳۰	۱۹۷۹	۱۶۳۰۶	۱۹۸۷	۲۶۷۸۷	۱۹۹۵	۳۶۲۶۷
۱۹۷۲	۱۴۸۹۱	۱۹۸۰	۲۰۲۷۲	۱۹۸۸	۲۴۷۵۰	۱۹۹۶	۳۲۱۸۵

Source: www.fao.com

نمودار (۳) روند تولید نرت در برزیل BM&F

بورس آتی آفریقای جنوبی (South African Futures Exchange: SAFEX)

آفریقای جنوبی دارای سه بورس فعال می باشد که تنها SAFEX در تجارت کالاهای کشاورزی فعالیت دارد. این بازار در ژانویه سال ۱۹۹۵ راه اندازی گردید. از می سال ۲۰۰۱ اعضای SAFEX و بورس اوراق بهادار ژوهانسبورگ (JSE) به توافق رسیدند که از آن تاریخ SAFEX تحت بورس ژوهانسبورگ قرار گرفته و بورس کالاهای کشاورزی آفریقای جنوبی به دو بخش ابزارهای مشتقه مالی و کالایی (کشاورزی) اداره گردد. نرت، گندم و سویا مهمترین محصولاتی هستند که در SAFEX مورد معاملات نقدی و آتی قرار می گیرد. برای بررسی اثر این معاملات بر تولید محصولات مزبور در کشور آفریقای جنوبی می توان به جدول ۶ توجه کرد.

کشور آفریقای جنوبی در طول ۴۰ سال گذشته افزایش خوبی در تولید غلات داشته است. مجموع تولید سه محصول نرت سویا و گندم در این کشور طی ۴۱ سال ۲,۷ برابر گردیده است. با این وجود رشد تولید سویا قابل مقایسه با سایر محصولات نمی باشد. گرچه میزان تولید این محصول در مقایسه با گندم و نرت قابل توجه نمی باشد اما نسبت به ۴۱ سال قبل حدود ۹ برابر گردیده است. نمودار ۴ نشانگر جهش تولید سویا در سالهای پس از فعالیت بورس کالای کشاورزی آفریقای جنوبی است.

در جدول ۷ متوسط رشد سالیانه تولید این سه محصول در کشور مزبور در سالهای قبل و بعد از ۱۹۹۵ با یکدیگر مقایسه گردید. مطابق جدول فعالیت SAFEX اثر مثبتی بر رشد تولید سویا و نرت داشته است اما بر گندم اثر قابل توجه ایی مشاهده نمی گردد.

جدول (۶) تولید محصولات مورد معامله در SAFEX در آفریقای جنوبی واحد هزار تن

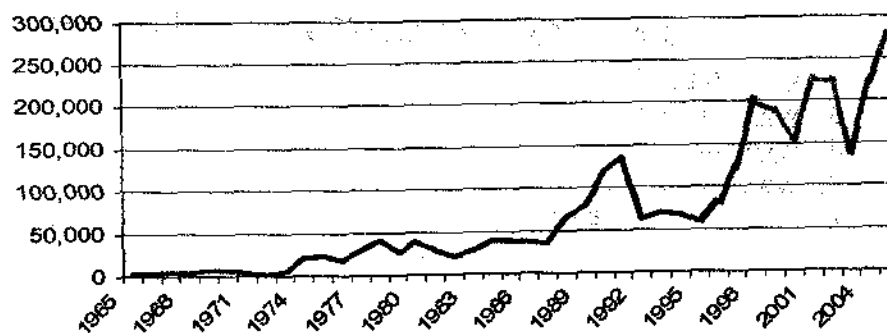
سال	گندم	ذرت	سویا	سال	گندم	ذرت	سویا
۱۹۶۵	۶۵۶	۴۶۰۸	۳	۱۹۸۶	۲۳۳۳	۸۶۰۰	۲۸
۱۹۶۶	۵۴۸	۵۱۶۱	۳	۱۹۸۷	۳۱۵۴	۷۸۹۰	۳۵
۱۹۶۷	۱۰۷۷	۹۸۰۲	۵	۱۹۸۸	۳۶۲۰	۷۶۷۰	۶۵
۱۹۶۸	۱۲۴۷	۵۳۵۸	۴	۱۹۸۹	۲۰۱۰	۱۲۴۸۱	۷۹
۱۹۶۹	۱۳۱۶	۵۳۷۸	۷	۱۹۹۰	۱۷۰۹	۹۱۸۰	۱۱۸
۱۹۷۰	۱۳۹۶	۶۱۷۹	۸	۱۹۹۱	۲۱۴۲	۸۶۱۴	۱۳۵
۱۹۷۱	۱۶۷۰	۸۶۴۴	۳	۱۹۹۲	۱۳۲۴	۳۲۷۷	۶۳
۱۹۷۲	۱۷۴۶	۹۵۲۵	۲	۱۹۹۳	۳۹۹۱	۹۹۹۷	۶۹
۱۹۷۳	۱۸۷۱	۴۲۰۲	۵	۱۹۹۴	۱۸۴۰	۱۳۲۷۵	۶۸
۱۹۷۴	۱۵۹۶	۱۱۰۸۳	۲۱	۱۹۹۵	۱۹۷۷	۴۸۶۶	۵۹
۱۹۷۵	۱۷۹۲	۹۱۳۹	۲۳	۱۹۹۶	۲۷۱۲	۱۰۱۷۱	۸۰
۱۹۷۶	۲۲۴۸	۷۵۱۸	۱۸	۱۹۹۷	۲۴۲۹	۱۰۱۳۶	۱۲۰
۱۹۷۷	۱۸۷۹	۹۷۹۳	۳۰	۱۹۹۸	۱۸۹۲	۷۶۶۳	۲۰۱
۱۹۷۸	۱۶۹۲	۱۰۲۰۵	۴۰	۱۹۹۹	۱۷۳۳	۷۹۴۶	۱۸۷
۱۹۷۹	۲۰۸۷	۸۴۷۵	۲۶	۲۰۰۰	۲۴۳۸	۱۱۴۳۶	۱۵۳
۱۹۸۰	۱۴۷۲	۱۱۰۴۰	۴۰	۲۰۰۱	۲۵۰۴	۷۷۷۲	۲۲۶
۱۹۸۱	۲۳۵۶	۱۴۸۷۲	۲۸	۲۰۰۲	۲۴۳۸	۱۰۰۷۶	۲۲۳
۱۹۸۲	۲۴۴۴	۸۷۸۱	۲۱	۲۰۰۳	۱۵۴۷	۹۷۰۵	۱۳۷
۱۹۸۳	۱۷۸۴	۴۳۹۹	۲۹	۲۰۰۴	۱۶۸۰	۹۹۶۵	۲۲۰
۱۹۸۴	۲۳۴۶	۴۷۹۷	۳۹	۲۰۰۵	۲۰۳۴	۱۱۹۹۶	۲۷۷
۱۹۸۵	۱۶۹۳	۸۴۴۴	۴۰				

Source: www.fao.com

جدول (۷) رشد متوسط سالانه در محصولات منتخب آفریقای جنوبی

سال	۱۹۹۵-۱۹۶۵	۲۰۰۵-۱۹۹۵	۲۰۰۵-۱۹۶۵
سویا	۱۰,۴%	۱۶,۸%	۱۲%
ذرت	۱,۸%	۹,۴%	۲,۳%
گندم	۳,۷%	۲,۸%	۲,۹%

نمودار ۴ روند تولید سویا در آفریقای جنوبی

۶- چالش‌های موجود برای خودکفایی برنج از طریق بورس کالای کشاورزی:

اولین چالش نقیض گسترده دولت در بخش کشاورزی است که بر اساس حمایت گرایي و اهمیت این محصولات در امنیت غذایی و رفاه جامعه صورت می‌گیرد. دخالت روزافزون دولت به اشکال قیمت گذاری، خرید تضمینی، سهمیه بندی و کنترل تجارت خارجی انجام می‌گیرد. برای اجرای سیاست‌های حمایتی دولت ناچار به پرداخت هزاران میلیارد ریال در هر سال می‌باشد. بطوریکه در سال ۱۳۸۲ کل یارانه مصوب دولت برای کالاها ۲۱ هزار میلیارد ریال بوده که از این میزان حدود ۱۷ هزار میلیارد ریال آن به دستگاه‌های مباشر (۷۹/۷ درصد) پرداخت گردیده است. علاوه بر پرداخت یارانه، دولت خریدار مهم بسیاری از محصولات کشاورزی می‌باشد. بر اساس اطلاعات وزارت بازرگانی دولت در سال ۱۳۸۳ خریدار ۶۳ هزار تن برنج، ۶۱۰ هزار تن پیاز و سیب زمینی، ۱۱ میلیون تن گندم و ۳۰ هزار تن نخود، پنبه و کشمش بوده است.

چالش دوم پراکندگی و خرد بودن واحدهای تولیدی است. اغلب واحدهای تولیدی در مقیاس کوچک فعالند. بر پایه جدیدترین سرشماری، متوسط مزرعه برنج حدود ۲ هکتار می‌باشد. واحدهای کوچک، پرهزینه بوده و امکان استفاده از آنها در شبکه‌های کلاً محدود است. دوام سیستم سنتی بازار در کشاورزی ایران تا حدودی مدیون همین اصل است. در تولید برنج، طرح یکپارچه سازی نوید حل مشکلی اندازه را می‌دهد. سومین چالش برای توسعه بورس کالای کشاورزی، ناهمگنی و عدم رعایت استاندارد برنج است. شرایط متنوع اقلیمی موجب کیفیت‌های متنوع در محصول می‌گردد. در حال حاضر دهها نوع برنج با کیفیت متفاوت وجود دارد. گرچه تنوع محصول موجب حق انتخاب بیشتر مصرف‌کنندگان می‌شود، اما بدلیل سختی تشخیص کیفیت، عملاً پی‌آمد چنین شرایطی بالا رفتن هزینه معاملات، بازیبنی مکرر کالا، ریسک و ناعلمیاتی در معاملات، مشکلات قیمت گذاری و خریدهای دولتی را به ارمغان می‌آورد.

چالش چهارم، عدم انسجام بازار اولیه برنج می‌باشد. عدم وجود تعاونی‌های تولیدی قوی، عدم تشکیل شرکتهای انبارداری، عدم وجود شرکتهای بازاریاساز و همچنین عدم وجود قانون در زمینه قبوض انبار که بتوان آن را در بازار ثانویه به عنوان اوراق مشتقه داد و ستد نمود، از مهمترین کمبودها و نارسائیهایی بازار اولیه برنج است که به عنوان چالشی مهم بر سر راه توسعه فعالیت‌های بورس به شمار می‌رود.

۷- منابع

۱. بی‌نام، نتایج تقضیلی سرشماری عمومی کشاورزی ۱۳۸۲، مرکز آمار ایران
۲. www.safex.co.za
۳. www.afet.or.th
۴. www.bmf.com.br
۵. www.dce.com.cn
۶. www.faostat.fao.org